L-a întâlnit (dacă îmi aduc bine aminte, la Casa Oamenilor de Ştiinţă) pe profesorul Iorgu Iordan, iar mai târziu, graţie bunelor oficii ale unor cunoştinţe comune, a fost primită în casa profesorului Al. Rosetti, curios să o cunoască pe această tânără cercetătoare italiană.

A fost, din toate punctele de vedere, o călătorie extraordinară, care a determinat în mod evident perspectivele sale de studiu şi de viaţă: pe de o parte Teresa şi-a dat seama de dificultatea lucrării pe care o pregătea sub îndrumarea profesorului Piccillo (şi-a terminat teza doar în noiembrie 1980, după alte două călătorii în România, în 1979 şi în 1980, cu o şedere aici de mai bine de trei luni), iar pe de alta, a fost definitiv cucerită de întâlnirea cu oamenii de cultură români, creându-se astfel o legătură profundă cu pământul şi cultura acestei ţări, şi devenind totodată conştientă de propriile capacităţi în domeniul cercetării ştiinţifice.

Ciudat, această călătorie s-a încheiat cu o întoarcere acasă destul de zbuciumată: o furtună de o deosebită violenţă a însoţit traversarea mării Adriatice, ducând la o întârziere de peste douăzeci de ore şi nu puţin păr alb chiar şi pentru personalul de bord. A fost pentru Teresa o încercare care a avut însemnătatea unui sigiliu pus asupra unor hotărâri de viaţă, devenite din momentul acela ireversibile. (În orice caz călătoriile următoare le-a făcut în tren).

Bucureşti, 6 iunie 2008

(Traducere Gabriela Lungu)

**Ioan-Aurel Pop**

## TERESA FERRO SAU AMINTIREA UNEI DOAMNE A CULTURII ROMÂNEŞTI

Comemorarea morţii unui om este cel mai adesea un act de pietate sau o datorie creştină a celor rămaşi, care l-au cunoscut şi apreciat. În cazul Teresei Ferro este însă mult mai mult, este un impuls interior de o forţă extraordinară, venit în chip firesc, dincolo de datorii şi tradiţii.

Când profesorul Alberto Castaldini, directorul Institutului Italian de Cultură din Bucureşti, a avut amabilitatea să mă invite la ceremonie, l-am întrebat în ce limbă se va vorbi şi mi-a spus că în italiană sau română, la alegere. Am cugetat o clipă şi am decis: în română, fiindcă Teresei aşa i-ar fi plăcut! Iubea limba română cu toată forţa sufletului său, o simţea în toată profunzimea ei, ca pe o fiinţă adesea nedreptăţită şi marginalizată, care merita un loc demn, de frunte, sub soare. De câte ori vorbeam, mi se adresa în română, chiar şi atunci când îi spuneam că trebuie să-mi exersez italiana.

BDD-A639 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:13 UTC)

Aş vrea să evoc la început dragostea Teresei Ferro pentru istoria României, lucru care poate părea ciudat la o iubitoare de studii clasice, specializată în greacă veche şi apoi în filologie modernă, cu accent pe română. Cercetând istoria limbii române şi comparând-o adesea cu dialectele siciliene, calabreze şi friulane, ajunsese la concluzia că, fără cunoaşterea detaliată a trecutului istoric al societăţii, studiul limbii rămâne incomplet, este privat de marea bogăţie a realităţii. Tema misiunilor catolice din Moldova secolelor XVI–XIX, cu accent pe anii 1600, o preocupa foarte serios în ultimii ani, ajungând să parcurgă o bibliografie cvasi-exhaustivă în acest sens şi să cunoască toate izvoarele adiacente, publicate de-a lungul timpului în română, italiană, latină, maghiară etc. Mai mult, făcuse dese şi fructuoase descinderi în arhivele Vaticanului, mai ales la *De propaganda fide*, la *Pontificio Istituto Orientale* şi în cele bolognese. Erau în plan, în total, trei volume care să cuprindă, în afară de erudite studii introductive istorico-filologice, opera inedită a misionarilor catolici din Moldova, mai ales cea de la finele secolului al XVIII-lea şi de la începutul secolului al XIX-lea. Spunea în 2005–2006 că această operă „era aproape de publicare" şi că volumul editat la Cluj, în 2005, în italiană (*I missionari cattolici in Moldavia*) şi în română, în 2006 (*Misionarii catolici în Moldova*), era, „într-un anume fel, *copilul* celor pe care le vom publica în curând". Ce păcat că nu a mai apucat s-o facă! Ea, care pornise sub îndrumarea profesorului Giuseppe Piccillo, de la Universitatea din Catania, cu studiul comparativ al variantelor în româneşte ale rugăciunii „Tatăl nostru" şi ajunsese la subtilităţile limbii române dificile a călugărilor conventuali italieni, avea acum un patrimoniu de oferit limbii şi culturii româneşti şi s-a dus cu regretul de a nu-şi fi putut împlini această menire.

În al doilea rând, vreau să-l readuc în amintire pe omul Teresa Ferro. Teresa avea o căldură umană deosebită şi o lumină în ochi plină de generozitate. Cu studenţii avea un fel de a fi protector şi încurajator, considerându-i pe toţi copiii ei spirituali. Trăia pentru studenţii ei şi era mândră de ei, de alegerea pe care o făcuseră pentru limba română. Se înfiora de poezia lui Nichita Stănescu şi spera la onoarea de a putea spune că limba română era şi patria ei. Nu înţelegea în nici o împrejurare să critice România – chiar şi atunci când s-ar fi impus! – fiindcă credea că poţi critica un om, o idee, o împrejurare, dar nu o naţiune. În plus, spunea că românii şi România aveau foarte multe circumstanţe atenuante, fiindcă suferiseră prea multe nedreptăţi de-a lungul istoriei lor. De asemenea, credea că este un nonsens să iubeşti limba română, să vrei să-i atragi pe studenţi la studiul limbii şi civilizaţiei româneşti, dar să fii critic la adresa lumii româneşti. Cursurile ei erau dinamice, erudite şi simple în acelaşi timp. Invita adesea, prin programele de schimburi interuniversitare sau altminteri, profesori români sau colegi italieni, la cursurile sale, să le vorbească studenţilor. Aşa, au fost la Udine sau în alte locuri alături de ea Doina Derer, Ileana Oancea, Ion Bulei, Ştefan Damian, Oana Sălişteanu, Gabriela Lungu, Dumitru Irimia şi alţii. Studenţii erau încântaţi, recunoscători şi respectuoşi şi veneau în număr foarte mare. Într-un an – mi-a spus

BDD-A639 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:13 UTC)

o colegă a Teresei, de la limba cehă – erau mai mulţi studenţi la română decât la franceză, spre bucuria unora şi spre mirarea invidioasă a altora. De aceea, Teresa nu putea înţelege când unii colegi românişti de la alte universităţi italiene se plângeau că nu au destui studenţi, că nu este interes pentru română… La moartea ei, studenţii au rămas nu doar dezorientaţi, dar şi teribil de trişti şi, prin vocea unora dintre ei, au făcut înlăcrimaţi elogiul celei pe care o numeau „Doamna Profesoară”…

Teresa se ocupa cu toată pasiunea de românii din Italia, de parohiile şi de asociaţiile lor culturale. Era mereu prezentă la Biserica românească „San Cristoforo” din Udine, unde, alături de părintele Ioan Mărginean-Cociş, gândea şi organiza programe culturale, participa la sărbători şi la aniversări. A fondat, prin 2004, la Udine, „Associazione culturale italo-romena *Alba Iulia Nord Est*”, a cărei preşedintă a fost şi s-a zbătut aprig pentru înregistrarea ei legală şi pentru organizarea activităţilor sub egida ei. Când am întrebat-o despre semnificaţia numelui, mi-a spus simplu: particula „Nord Est” se referă la Italia, la faptul că cei mai mulţi investitori italieni în România sunt din Veneto, din Friuli Venezia Giulia sau din Trentino Alto Adige, adică din zona de nord-est; Alba-Iulia este locul de suflet al românilor, unde s-au încoronat Mihai Viteazul şi regele Ferdinand şi unde, prin urmare, s-a împlinit voinţa naţională de unire. M-a invitat adesea la sărbătorile româneşti de la Udine, inclusiv de 1 mai, când era zi liberă şi pentru italieni. I-am spus odată că ziua 1 mai era asimilată de unii români cu o sărbătoare comunistă şi mi-a replicat: „Dar eu nu vă invit neapărat pentru 1 mai muncitoresc, ci pentru *Armindeni*, sărbătoare românească cu nume şi cu sens aşa de frumos!”. Cu gânduri ca acestea, profesoara din Udine a făcut pentru cunoaşterea României în Italia, pentru răspândirea limbii şi literaturii române, a culturii româneşti mai mult decât anumite instituţii, asociaţii sau fundaţii.

Teresa Ferro a colaborat strâns cu instituţiile culturale româneşti de elită din Italia, mai ales cu Institutul Român de Cultură şi Cercetare Umanistică din Veneţia şi cu Accademia di Romania. Institutul din Veneţia, fiind mai aproape geografic de Udine, îi era şi mai aproape şi de suflet. Aici a ţinut conferinţe, a participat la mese rotunde, la colocvii. La multe a fost chiar co-organizator. Cu invitaţii şi cu bursierii institutului a făcut în mare parte, ani la rând, „conferinţele de primăvară şi de toamnă” dedicate României, extinse din martie până în iunie, respectiv din septembrie în decembrie. Aceste manifestări, puse şi sub egida Universităţii din Udine, erau nu doar conferinţe despre limba, literatura, istoria şi cultura românească, dar şi mese rotunde, expoziţii de artă, seri muzicale. Îmi amintesc cât de impresionată a fost de muzica sacră de Crăciun, adusă în Domul din Udine de artiştii români, sau cât de mult s-a implicat în organizarea seratei de lieduri a soţilor Bianca şi Remus Manoleanu, pe care n-a mai apucat s-o vadă, sau cum îi invita (să expună şi să conferenţieze) şi cât îi preţuia pe bursierii „Nicolae Iorga” ai statului român, de la Veneţia. Cineva i-a atras atenţia, la un moment dat, că nu toţi cei invitaţi de ea erau personalităţi de vârf sau artişti de prim-plan. A răspuns

BDD-A639 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:13 UTC)

simplu: „Nici societatea nu e formată doar din elite! Peste 90% dintre cei care votează la alegerile europene în Italia nu ştiu mai nimic despre România şi nici nu au pregătirea necesară ca să recepteze arta lui Dan Grigore sau proza lui Mircea Cărtărescu. Mesajul autentic ajunge unde trebuie şi fără personalităţi consacrate. Când sunt la îndemână Dan Grigore sau Mircea Cărtărescu e cu atât mai bine, când nu, e bine şi cu alţi specialişti sau tineri talentaţi care transmit semnale culturale sincere".

Astfel gândea doamna siciliană, devenită friulană prin adopţie şi specializată în limba şi literatura română. Era fericită de preţuirea românilor. Am spus odată, într-o împrejurare, fiind de faţă şi membri ai familiei sale, cât de cunoscută şi onorată era Teresa Ferro în România, de la marile universităţi din Cluj, Timişoara, Bucureşti, Iaşi sau Oradea până la Academia Română şi de la revistele de cultură până la unele case editoriale. Toţi au fost miraţi şi măguliţi, mai ales că în Italia erau şi unele voci firave, între colegi, cu accente de gelozie. Era greu pentru unii să înţeleagă că profesoara de la Udine nu viza locul nimănui, nu participa la competiţii neloiale şi nu era carieristă, chiar dacă se manifesta ferm în convingerile sale.

Teresa Ferro avea o vocaţie pentru altruism; se purta în viaţă cu o discreţie specială, cu un simţ al bunei-cuviinţe şi al echilibrului, cum rar se văd sub soare. Era pătrunsă mai ales de moralitate şi de onestitate şi nu abdica de la aceste valori, nici chiar atunci când era evident nedreptăţită şi când ar fi trebuit să lupte pentru sine cu mai multă înverşunare. Ura răutatea şi ironia, mai ales faţă de cei slabi. Mi-o reamintesc în ultimele zile ale anului 2006 şi în primele zile ale anului 2007 – pentru ea al „marii treceri" – în Sicilia natală. Atunci, alături de Enzo – soţul său şi omul pe care l-a iubit cel mai mult în viaţă – ne-a înfăţişat, mie şi soţiei mele, „patria sa", locul de naştere al părinţilor şi al moşilor săi, o lume-simbol, suprasaturată de civilizaţie. A venit cu noi mai peste tot, de la Scicli – unde se afla mormântul tatălui, unde-i trăieşte încă mama şi unde odihneşte acum ea!– la Piazza Armerina şi de la Siracusa şi Modica până la Taormina şi la Zafferana Etnea. Era ostenită, ascundea cu greu semnele bolii grave, despre care refuza să vorbească. Era sau părea mereu optimistă şi făcea planuri de viitor. Am revăzut-o şi mai slăbită, în aprilie 2007, când, la Padova şi la Veneţia, se vorbea într-un colocviu despre Bucureştii de odinioară, în literatură şi artă. Cum putea să lipsească!?

Va lipsi însă în curând şi pentru totdeauna, în iunie 2007, rămânând doar în amintire. I-am reproşat odată că nu se tratează cu suficientă grijă, că se risipeşte prea mult cu munca, studenţii, scrierile sale. Mi-a sugerat, abia perceptibil, un răspuns ca-n poezia lui Coşbuc: „Din codru rupi o rămurea,/ Ce-i pasă codrului de ea?/ Ce-i pasă unei lumi întregi/ De moartea mea?". Ne pasă tuturor celor care am cunoscut-o sau i-am apreciat opera, dar, din păcate, nu-i mai putem reînvia decât imaginea senină şi discretă. I se potrivesc mai degrabă două versuri care vin, cred, din folclorul nordic: „Învaţă de la vântul ce-adie pe poteci/ Cum trebuie prin lume de liniştit să treci". Ea învăţase asta demult, ne mai rămâne nouă să învăţăm…

BDD-A639 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:13 UTC)